

Grażyna Węgrzyn

Wspieranie działalności innowacyjnej małych i średnich przedsiębiorstw: wybrane instrumenty i ich efekty

Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu 13, 99-108

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GRAŻYNA WĘGRZYN

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

**WSPIERANIE DZIAŁALNOŚCI INNOWACYJNEJ
MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW
WYBRANE INSTRUMENTY I ICH EFEKTY**

Wprowadzenie

Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw odgrywa decydującą rolę w tempie wzrostu i jakości rozwoju gospodarczego każdego kraju. To wzrost innowacyjności jest gwarantem rozwoju przedsiębiorstw, regionów i całych gospodarek. Podnoszenie jej poziomu jest jednym z głównych priorytetów polityki gospodarczej i strategii na poziomach regionalnym, narodowym i ponadnarodowym. Nie ulega wątpliwości, że podwyższenie konkurencyjności zarówno przedsiębiorstw, jak i regionów jest niezbędne do osiągnięcia trwałego i wysokiego tempa wzrostu gospodarczego.

W Polsce, podobnie jak w innych krajach Unii Europejskiej, wśród przedsiębiorstw przeważają małe i średnie, które tworzą tak zwany sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MSP). Celowe więc wydaje się, by działania kierowane na podnoszenie innowacyjności nie omijały tych przedsiębiorstw. Z reguły małe i średnie przedsiębiorstwa znacznie rzadziej, w porównaniu z dużymi, wprowadzają innowacje, co głównie wynika ze specyfiki działania MSP. Najczęściej przedsiębiorstwa tego sektora opierają swoją działalność na jednym rodzaju produktu czy usługi, prawdopodobieństwo wprowadzania zmian jest więc tam mniejsze niż w przedsiębiorstwach dużych, które mają zróżnicowaną ofertę i rozbudowane procesy produkcyjne¹. W porównaniu z Unią Europejską szcze-

¹ G. Węgrzyn, *Instrumenty wspierania innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, w: *Współczesne problemy polityki ekonomicznej*, red. S. Korenik, M. Rogowska, Wrocław 2006, s. 82.

gólnie niekorzystnie wypadają polskie małe przedsiębiorstwa. W UE około 44% małych przedsiębiorstw (dane dla UE-15) podejmuje działania na rzecz wdrożenia innowacji, podczas gdy w Polsce tylko 17%². Jest to dodatkowy argument, aby w działaniach rządowych na rzecz podnoszenia innowacyjności polskich przedsiębiorstw zdecydowanie większą część stanowiły działania skierowane właśnie do firm z sektora MSP.

Celem opracowania jest zidentyfikowanie instrumentów stymulowania działalności innowacyjnej małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem wydatków publicznych. Podejmowany problem jest istotny z punktu widzenia gospodarki, bo przecież to właśnie małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią jej konkurencyjny trzon. Kondycja sektora MSP przekłada się na poziom wskaźników makroekonomicznych kraju.

1. Proinnowacyjna strategia rozwoju

Strategia rozwoju gospodarczego kraju sprowadza się do podniesienia poziomu innowacyjności, a przez to do zwiększenia konkurencyjności gospodarki. Polityka regionalna z kolei stanowi integralny element polityki gospodarczej państw i instytucji ponadnarodowych. W praktyce oznacza to, że zdecydowana większość działań gospodarczych podejmowanych przez organy państwa ma wymiar regionalny³. W ostatnich latach polityka regionalna przeszła swego rodzaju ewolucję. Zmienili się adresaci, do których kierowano postulaty dotyczące konieczności prowadzenia polityki regionalnej, oraz jej narzędzia. Początkowo apele kierowano głównie do rządów poszczególnych krajów, a obecnie coraz częściej do władz lokalnych⁴. Miejsce tradycyjnych narzędzi polityki regionalnej, takich jak subwencje dla regionów zacofanych gospodarczo czy ulgi podatkowe dla przedsiębiorstw z zewnątrz inwestujących w tych regionach, zajęły nowe, stymulujące wzrost liczby małych i średnich przedsiębiorstw oraz ich innowacyjność. Ta zmiana spowodowała, że polityka regionalna coraz częściej zaczyna być określana mianem zintegrowanej na innowacje lub polityki innowacji. Według Bohdana Jałowieckiego polityka

² *Innowacyjność 2006. Stan innowacyjności, metody wspierania, programy badawcze. Raport*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2006, s. 10.

³ M. Zalewska, *Polityka innowacyjna w województwie dolnośląskim – wybrane aspekty realizacji*, w: *Współczesne problemy...*, s. 111.

⁴ J. Chmiel, *Małe i średnie przedsiębiorstwa a rozwój regionów*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS, Warszawa 1997, s. 119.

innowacji obejmuje zespół przedsięwzięć państwa, mających na celu pobudzenie innowacji technicznych oraz zapewnienie dyfuzji nowej wiedzy, dóbr i usług⁵.

Powszechnie przyjmuje się, że celem współczesnej polityki regionalnej jest rozwijanie wewnętrznego potencjału regionu i przyczynianie się do zmniejszenia luki technologicznej w stosunku do regionów przodujących, a także stymulowanie zmiany struktury regionów opóźnionych⁶. Rozwój regionalny musi być skierowany, nie na ochronę nieefektywnych przedsiębiorstw przed konkurencją, tak jak często ma to miejsce w Polsce, lecz na wzrost konkurencyjności całego zacofanego regionu. Można tego dokonać między innymi poprzez zwiększenie udziału produkcji nowych wyrobów, będących efektem wdrażania innowacji. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przekłada się na wiele płaszczyzn ich funkcjonowania. Główne efekty wdrażania innowacji przez przedsiębiorstwa można podzielić na trzy grupy:

- a) efekty dotyczące produktów, do których zalicza się:
 - zwiększenie asortymentu produktów,
 - wejście na nowe rynki lub zwiększenie udziału na dotychczasowych rynkach,
 - poprawa jakości produktów;
- b) efekty dotyczące procesów:
 - zwiększenie elastyczności produkcji,
 - zwiększenie zdolności produkcyjnych,
 - obniżka kosztów pracy (osobowych) na jednostkę produktu,
 - obniżka materiałochłonności i energochłonności na jednostkę produktu;
- c) pozostałe efekty, tak zwane pozaekonomiczne:
 - zmniejszenie szkodliwości dla środowiska oraz poprawa bezpieczeństwa i higieny pracy,
 - wypełnienie przepisów, norm lub standardów.

W celu zapewnienia długookresowego rozwoju regionów niezbędne jest permanentne wdrażanie innowacji przez przedsiębiorstwa, co zapewni firmom międzynarodową konkurencyjność. Oczywiście w gospodarce rynkowej występują pewne dość regularne zakłócenia w postaci cykli koniunkturalnych, co

⁵ B. Jałowicki, *Nowe przestrzenie produkcji jako czynnik rozwoju regionalnego i lokalnego*, w: *Restrukturyzacja regionów jako problem współpracy europejskiej*, red. A. Kukliński, B. Jałowicki, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 1991, s. 223.

⁶ J. Chmiel, *op.cit.*, s. 120–121.

powoduje, że rozwój nie może być permanentny. Jednak wdrażanie innowacji znacznie może skrócić okresy dekonunktury i zmniejszyć negatywne skutki spowolnienia gospodarczego.

2. Pobudzanie innowacyjności przedsiębiorstw

W systemie wspierania innowacyjności można wyróżnić dwa podstawowe elementy: otoczenie instytucjonalne i programy wsparcia. Wśród najważniejszych instytucji otoczenia biznesu wspierających innowacyjność w Polsce – bezpośrednio lub pośrednio, można wymienić⁷:

- jednostki samorządu terytorialnego i administracji centralnej,
- agencję rozwoju regionalnego,
- jednostki zaplecza badawczo-rozwojowego,
- organizacje pracobiorców i pracodawców,
- instytucje szkoleniowe,
- szkolnictwo wyższe,
- instytucje wspierające przedsiębiorczość (inkubatory przedsiębiorczości, parki przemysłowe),
- sieci wspierające innowacyjność i przedsiębiorczość (Krajowy System Innowacji, Krajowy System Usług, punkty konsultacyjno-doradcze, Sieć Informacji dla Biznesu, Centra Euro Info, Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Doręczeniowych, Polskie Stowarzyszenie Funduszy Pożyczkowych, Krajowy Punkt Kontaktowy, Krajowa Sieć Ośrodków Informacji Patentowej, Ośrodki Przekazu Innowacji),
- instytucje wspierające innowacyjność (centra transferu technologii, centra doskonałości, inkubatory technologiczne i akademickie, centra zaawansowanych technologii, parki technologiczne, preinkubatory),
- instytucje doradcze i konsultingowe,
- instytucje finansowe (banki, fundusze inwestycyjne, fundusze pożyczkowe, fundusze typu *venture capital*, fundusze poręczeń kredytowych).

Państwo, w zakresie pobudzania przedsiębiorczości i innowacyjności, może występować bezpośrednio jako podmiot finansujący, jak również ułatwiać finansowanie tego typu działalności innym podmiotom. Możliwe są również odmienne sposoby wspierania innowacyjności i przedsiębiorczości, na przykład poprzez doradztwo czy też wsparcie prawne. Ważne jest także, aby państwo wyznaczyło obszary, których rozwojem jest szczególnie zainteresowane. Powinny się one

⁷ *Innowacyjność 2006...*, s. 72.

znaleźć pod szczególną opieką państwa i uzyskać ze strony instytucji publicznych wyczerpujące wsparcie⁸.

Pomoc publiczna dla przedsiębiorstw, szczególnie prywatnych, niezależnie od tego, czy są to środki krajowe, czy zagraniczne, zawsze budzi wiele kontrowersji. Z reguły inne cele przyświecają instytucjom zajmującym się dystrybucją środków, a inne podmiotom z niej korzystającym. Komisja Europejska i polskie władze państwowe, tworząc schematy pomocy dla sektora MSP, mają na celu wzmocnienie spójności gospodarczej i społecznej wspólnoty, to jest zmniejszenie dysproporcji w poziomach rozwoju oraz zacofania różnych regionów państw członkowskich Unii Europejskiej⁹. Oznacza to, że efektem pomocy publicznej powinien być wzrost gospodarczy, wzrost konkurencyjności oraz poziomu zatrudnienia. Ma się to przyczyniać do niwelowania dysproporcji rozwojowych w poszczególnych regionach Wspólnoty. Tymczasem mali i średni przedsiębiorcy, starając się o wsparcie publiczne, dążą do realizacji podstawowej zasady prowadzenia działalności gospodarczej, to jest maksymalizacji zysku i – co za tym idzie – wzrostu wartości firmy. Przy takim podejściu uzyskana pomoc jest efektywna, gdy przekłada się na rozwój firmy.

W państwach Unii Europejskiej podstawowymi organizacjami tworzącymi i realizującymi programy wsparcia rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw są izby przemysłowo-handlowe i instytucje prawa publicznego. Są to organizacje samorządu terytorialnego reprezentujące przedsiębiorstwa funkcjonujące w danym regionie.

Na działalność innowacyjną kształtowaną na poziomie małego i średniego przedsiębiorstwa wpływ mają następujące czynniki¹⁰:

- zasoby finansowe i rzeczowe,
- potencjał marketingowy,
- potencjał produkcyjny i techniczny,
- zasoby ludzkie,
- specyficzne doświadczenia i kompetencje firmy,
- kultura organizacyjna,
- system motywacji.

⁸ G. Węgrzyn, *op.cit.*, s. 87.

⁹ K. Wąsowski, *Co to znaczy efektywnie wspierać sektor MSP ze środków unijnych?*, Biuletyn dla Małych i Średnich Firm „Euro Info” 2006, nr 6, s. 12.

¹⁰ E. Stawasz, *Innowacje a mała firma*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1999, s. 36.

Ogromną rolę w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw odgrywa postawa przedsiębiorcy. Świadomość tego, że innowacje umożliwiają skuteczne konkurowanie na rynku jest decydującym czynnikiem ją kreującym.

System wspierania innowacyjności MSP w Polsce opiera się na trzech poziomach:

- poziom krajowy – agencja rządowa odpowiedzialna za prowadzenie polityki „sektorowej” państwa wobec sektora MSP – funkcje te pełni Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP),
- poziom regionalny – regionalne instytucje finansujące (RIF) – są to wojewódzkie instytucje zarządzające realizacją programów regionalnych skierowanych do MSP,
- poziom bezpośrednich usługodawców – wyspecjalizowane, pozarządowe organizacje działające na rzecz wspierania MSP.

Niestety, system ten nie jest pozbawiony wad. Przede wszystkim następuje rozdrobnienie działań, zarówno w sensie organizacyjnym, jak i finansowym. Prowadzi to do powielania się struktur, co zwiększa koszty funkcjonowania systemu, przez co ogranicza się środki na rzeczywiste działania wspierające¹¹. Ponadto zwiększa biurokrację.

3. Instrumenty wspierania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw

Kraje Unii Europejskiej od lat prowadzą badania i politykę ewaluacyjną pomocy, aby określić, które z form wsparcia są najefektywniejsze, oraz które są najbardziej preferowane przez przedsiębiorstwa. Ogólnie, narzędzia wsparcia sektora MSP będące w dyspozycji Komisji Europejskiej, finansowane ze środków funduszy strukturalnych, można sprowadzić do sześciu kategorii¹²:

- bezpośrednie wsparcie finansowe (najczęściej w postaci grantów inwestycyjnych),
- pośrednie wsparcie finansowe (na przykład subsydiowanie stopy procentowej, wsparcie instytucji poręczeniowych),
- wsparcie tak zwanych instytucji otoczenia biznesu (na przykład inkubatorów przedsiębiorczości czy parków technologicznych),
- *venture capital*,

¹¹ S. Jankiewicz, *Działania wspierające małe i średnie przedsiębiorstwa w kontekście integracji z Unią Europejską*, w: *Regulacyjne aspekty polityki ekonomicznej – dostosowania polskiej gospodarki do europejskiego i globalnego rynku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, s. 159.

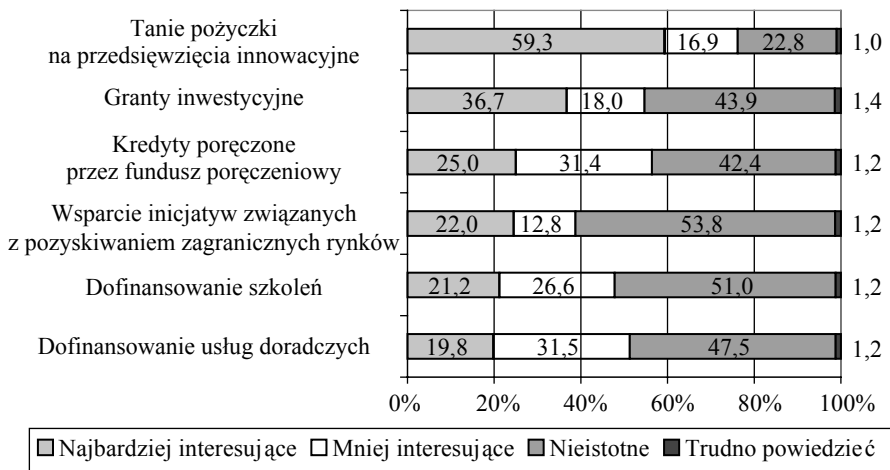
¹² K. Wąsowski, *op.cit.*, s. 13.

- wsparcie szeroko rozumianych usług doradczych,
- wsparcie w zakresie szkoleń, staży zawodowych.

W Polsce te formy wsparcia są wdrażane w ramach *Sektorowego programu operacyjnego wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw* (SPO WKP) oraz *Programu operacyjnego innowacyjna gospodarka* (PO IG).

Badaniami nad efektywnością programów wsparcia publicznego zajmuje się w Polsce między innymi Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych Lewiatan. Wynika z nich, że polscy przedsiębiorcy za najbardziej pożądane i najefektywniejsze formy wsparcia uważają bezpośrednie formy pomocy, mające charakter finansowy (rysunek 1). MSP najbardziej cenią sobie preferencyjne pożyczki i bezzwrotne granty inwestycyjne.

W Polsce MSP finansują działalność innowacyjną głównie ze środków własnych. W średnich przedsiębiorstwach środki własne w 2004 roku stanowiły 71% nakładów innowacyjnych, a w małych – 65%. Wsparcie działalności innowacyjnej ze środków publicznych otrzymało 3% małych przedsiębiorstw i 9% średnich. Najczęściej pochodziło ono ze środków Unii Europejskiej. W przypadku średnich przedsiębiorstw 5% otrzymało wsparcie ze środków Unii Europejskiej, 3% z funduszy centralnych, a 2% dostało wsparcie od jednostek samorządu terytorialnego¹³.

Rys. 1. Pożądane formy wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw według polskich przedsiębiorców

Źródło: M. Starczewska-Krzysztożek, *Konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw 2006*, raport z badań *Monitoring kondycji sektora MSP 2006*, PKPP Lewiatan 2006, s. 43–45.

¹³ *Innowacyjność 2006...*, s. 19.

Za główną barierę rozwoju i tworzenia nowych firm sektor MSP uważa ograniczony dostęp do środków finansowych. Procedury bankowe są z reguły trudne do osiągnięcia dla firm, które nie mają historii kredytowej. Ostatnio pojawiły się pewne korzystne działania ze strony sektora bankowego. W wyniku coraz ostrzejszej konkurencji między bankami i dzięki dobrej koniunkturze wzrasta aktywność banków na rynku małych firm. Powoli łagodzą one kryteria przyznawania kredytów małym przedsiębiorstwom. Jednak podstawową przeszkodą w tym zakresie jest to, że wciąż wiele mikrofirm upada we wczesnej fazie rozwoju¹⁴. Z danych GUS wynika, że po roku od wejścia na rynek średnio jedna trzecia nowych firm przestaje działać.

Ważną rolę w finansowym wsparciu działań innowacyjnych powinny odgrywać lokalne, parabankowe fundusze pożyczkowe i poręczeniowe. Często jednak małe firmy nie mają odpowiedniej wiedzy o możliwościach finansowych dostępnych na rynku. Wynika to zarówno ze słabo rozwiniętej sieci informacji, jak i z braku chęci samych przedsiębiorców.

Podsumowanie

Wspieranie sektora małych i średnich przedsiębiorstw jest niezbędne z punktu widzenia trwałego wzrostu gospodarczego. Działania podejmowane przez państwo w tym zakresie wymagają dużej odpowiedzialności i konieczności zreformowania wielu instytucji rządowych, począwszy od decentralizacji programów i środków. Niezbędne jest również zapewnienie stabilnej, długookresowej polityki gospodarczej, w tym i regionalnej, która umożliwi przedsiębiorcom planowanie kierunków i tempa rozwoju. Ważne są również jasne, proste i jednoznacznie interpretowane regulacje prawne, poprawa infrastruktury, ograniczenie nadmiernej biurokratyzacji i wsparcie MSP w zakresie zamówień publicznych.

Wydaje się, że pomoc państwa w pobudzaniu innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw jest niezbędna. Warto jednak podkreślić, że ta pomoc powinna być mocno zdecentralizowana. Trudno sobie wyobrazić pomoc państwa, która byłaby oderwana od lokalnych realiów. Wsparcie państwa nie może nie uwzględniać założeń polityki gospodarczej regionu i nie może być realizowane bez współpracy z samorządem terytorialnym. Tylko poziom regionalny gwarantuje prawidłowe adresowanie pomocy, efektywne tworzenie i realizacje programów wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw.

¹⁴ I. Morawski, *Małe firmy coraz łatwiej mogą dostać kredyt*, „Rzeczpospolita” 2007, nr 200, s. B1.

Na podstawie przeprowadzonej analizy wydaje się, że za formę pomocy publicznej dla MSP, która z jednej strony jest najbardziej przez przedsiębiorców preferowana, a z drugiej strony charakteryzuje się najwyższą efektywnością, należy uznać system pożyczkowy i poręczeniowy. To właśnie rozwój lokalnych funduszy pożyczkowych i poręczeniowych powinien być silnie kapitałowo wspierany przez polski rząd i Unię Europejską. Należy jednak zwrócić uwagę na pewne niebezpieczeństwo, jakim jest uzależnienie się od pomocy. Przedsiębiorcy powinni wiedzieć, że oferowana pomoc ma charakter przejściowy.

Kluczowy dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw jest dostęp do informacji, wstępna analiza i pomoc w procesie aplikacyjnym. Niewątpliwie korzyścią dla regionu jest jak najpełniejszy dopływ środków wsparcia do lokalnych przedsiębiorstw. Dlatego ważne jest, aby w regionie istniał efektywny system zarządzania pozyskiwaniem przez przedsiębiorstwa funduszy europejskich. Niestety, najczęściej jedynym źródłem informacji na temat pomocy publicznej dla MSP są pracownicy biur rachunkowych prowadzący przedsiębiorstwom księgowość. Z uwagi jednak na własną wygodę lub brak odpowiedniej wiedzy nie informują oni swoich klientów o istniejących możliwościach finansowania działalności innowacyjnej. Wydaje się, że za niewielkie zainteresowanie MSP formami wsparcia działalności gospodarczej w dużej mierze odpowiadają: brak odpowiedniej informacji, zbyt trudne i długotrwałe procedury, które skutecznie zniechęcają potencjalnych beneficjentów.

Literatura

- Chmiel J., *Małe i średnie przedsiębiorstwa a rozwój regionów*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS, Warszawa 1997.
- Innowacyjność 2006. Stan innowacyjności, metody wspierania, programy badawcze. Raport*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2006.
- Jałowiecki B., *Nowe przestrzenie produkcji jako czynnik rozwoju regionalnego i lokalnego*, w: *Restrukturyzacja regionów jako problem współpracy europejskiej*, red. A. Kukliński, B. Jałowiecki, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 1991.
- Jankiewicz S., *Działania wspierające małe i średnie przedsiębiorstwa w kontekście integracji z Unią Europejską*, w: *Regulacyjne aspekty polityki ekonomicznej – dostosowania polskiej gospodarki do europejskiego i globalnego rynku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.
- Morawski I., *Małe firmy coraz łatwiej mogą dostać kredyt*, „Rzeczpospolita” 2007, nr 200.

- Starczewska-Krzysztozek M., *Konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw 2006*, Raport z badań *Monitoring kondycji sektora MSP 2006*, PKPP Lewiatan 2006.
- Stawasz E., *Innowacje a mała firma*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1999.
- Wąsowski K., *Co to znaczy efektywnie wspierać sektor MSP ze środków unijnych?*, Biuletyn dla Małych i Średnich Firm „Euro Info” 2006, nr 6.
- Węgrzyn G., *Instrumenty wspierania innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, w: *Współczesne problemy polityki ekonomicznej*, red. S. Korenik, M. Rogowska, Wrocław 2006.
- Zalewska M., *Polityka innowacyjna w województwie dolnośląskim – wybrane aspekty realizacji*, w: *Współczesne problemy polityki ekonomicznej*, red. S. Korenik, M. Rogowska, Wrocław 2006.

**SUPPORTING OF INNOVATION ACTIVITIES
OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES
SELECTED INSTRUMENTS AND THEIR EFFECTS**

Summary

The aim of this article is the identification of instruments, which stimulate innovation activities of small and medium-sized enterprises in Poland with special allowances for public spending. In Poland, similarly to other European countries, prevail small and medium-sized enterprises, which form the sector of small and medium-sized enterprises (SME). Public assistance for the enterprises, especially private ones, always arouses a lot of controversy.

On the basis of the conducted analyses the system of loans and guarantees can be recognized as the form of public assistance and is thought to be the most effective one.

Translated by Grażyna Węgrzyn